

Χώρας

Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα

Πολεοδομία, Χωροταξία, Περιφερειακή Ανάπτυξη:
Σύγχρονες Τάσεις, Νέοι Επιστήμονες

2016

24

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα

**Πολεοδομία, Χωροταξία, Περιφερειακή Ανάπτυξη:
Σύγχρονες Τάσεις, Νέοι Επιστήμονες**

Επιμέλεια

Δέφνερ Αλέξιος-Μιχαήλ, Καλλιώρας Δημήτρης

Επιστημονικό Περιοδικό

αιχλώρος

Διεύθυνση:
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ
Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ
<http://www.aeihoros.gr>, e-mail: aeihoros@prd.uth.gr
τηλ.: 24210 – 74486

Επιμέλεια έκδοσης: Εύη Κολοβού
Λαγού: Παναγιώτης Μανέτος
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς-Παναγιώτης Μανέτος

Δέφνερ, Α.-Μ., Καλλιώρας, Δ.	4
Πολεοδομία, Χωροταξία, Περιφερειακή Ανάπτυξη: Σύγχρονες Τάσεις, Νέοι Επιστήμονες	
Τσαβδάρογλου, Χ.	7
Ο διεκδικούμενος Κοινός Χώρος, μεταξύ δημιουργικής πόλης και εξεγερμένης πόλης: Η περίπτωση της Ιστανμπούλ	
Ρεμπής, Ν.	27
Εντοπισμός γεωγραφικά αποκλεισμένων περιοχών και κατοίκων της Περιφέρειας Κρήτης από το αγαθό της υγείας	
Ντούρα, Μ., Παπαδάκη-Μαραγκού, Η.	46
Κοινωνική δυναμική και χωρικές μεταλλάξεις: Το παράδειγμα του Μεταξουργείου	
Κυριακίδης, Χ.	67
Προσεγγίζοντας τη λειτουργία του δημόσιου αστικού χώρου με γνώμονα τις τοπικές παραμέτρους: Συγκριτική μελέτη μεταξύ Λάρισας και Νότινχαμ	
Καπιτσίνης, Ν.	86
Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη μεταφορά επιχειρήσεων: Συγκριτική ανάλυση της προ- και μετα-κρίσης μετακίνησης των Ελληνικών επιχειρήσεων στην Βουλγαρία.	
ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ	
Γκιάλης Σ.	123
Λόης Λαμπριανίδης, Θανάσης Καλογερέσης & Γρηγόρης Καυκαλάς (Επιμέλεια) (2016) <i>Χωρική ανάπτυξη και ανθρώπινο δυναμικό: Νέες θεωρητικές προσεγγίσεις και η εφαρμογή τους στην Ελλάδα</i>	

Ο διεκδικούμενος Κοινός Χώρος, μεταξύ δημιουργικής πόλης και εξεγερμένης πόλης: Η περίπτωση της Ιστανμπούλ

Χαράλαμπος Τσαβδάρογλου

Υπ. Διδάκτωρ, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια η συζήτηση σχετικά με το λεγόμενο ‘κοινό χώρο’ και τις ‘νέες περιφράξεις’ έχει γίνει ιδιαίτερα δημοφιλής μεταξύ μελετητών του χώρου. Ωστόσο, έως τώρα, λίγες είναι οι προσπάθειες που επιδιώκουν να συνδέσουν με διαθεματικό και μεταποικιακό τρόπο τις χωρικές των κοινωνιών με τα ποικίλα και διασταυρωνόμενα συστήματα καταπίεσης, υπερβαίνοντας ταυτόχρονα τις διαιρέσεις μεταξύ Βορρά-Νότου και Δύσης-Ανατολής. Η Ιστανμπούλ, μια αναδυόμενη παγκόσμια πόλη που βρίσκεται στο όριο μεταξύ Δύσης και Ανατολής, αποτελεί ιδανικό παράδειγμα για την εξέταση με διαθεματικό και μεταποικιακό τρόπο των συγκρούσεων για τον κοινό χώρο. Η ρητορική για τη δημιουργική πόλη και οι πολιτικές εξευγενισμού επιδιώκουν να αναβαθμίσουν την ανταγωνιστικότητα της πόλης. Επιπλέον, η ισλαμική εκδοχή του νεοφιλελευθερισμού, οι έμφυλες περιφράξεις και η καταπίεση εθνικών μειονοτήτων συνθέτουν το περιβάλλον που σφετερίζεται και περιφράσσει τον κοινό χώρο. Απέναντι στις παραπάνω πολιτικές, πλήθος κοινωνικών κινημάτων πόλης έχουν αναδυθεί τις τελευταίες δεκαετίες με πιο εμβληματική την περίπτωση της κοινωνικής εξέγερσης του πάρκου Γκεζί τον Ιούνιο του 2013. Το ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι ο εξεγερμένος κοινός χώρος δεν περιορίζεται απλώς στην αντιπαράθεση με τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές αλλά τροποποιεί και κλονίζει τις εγκαθιδρυμένες διαιρέσεις στα πεδία του φύλου, της τάξης, της φυλής και της κουλτούρας.

Λέξεις κλειδιά

Ιστανμπούλ, κοινός χώρος, δημιουργική πόλη, εξεγερμένη πόλη

The claimed Common Space, between the creative city and the rebel city: The case of Istanbul

Abstract

The last years the discussion on the so-called ‘common space’ and the ‘new enclosures’ is becoming increasingly popular among spatial scholars. However, until now, there are few attempts that seek in an intersectional and postcolonial way to articulate the spatialities of commons with the intersected systems of oppression, and at the same time to surpass the divisions between North-South and West-East. Istanbul, an emerging global city which is located in between West and East, constitutes an ideal case for the examination of the conflicts on the common space with intersectional and postcolonial way. The creative class rhetoric and the gentrification policies seek to enforce the competitiveness of the city. Furthermore, the islamic version of neoliberalism, the gender enclosures and the oppression of ethnic minorities compose the environment that usurps and encloses the common space. Against the above policies, a multitude of urban social movements have been emerged the last decades, with the most emblematic case the Gezi park social uprising in June 2013. The very important characteristic is that the rebel common space does not just limited in the confrontation with the neoliberal policies but it modifies and troubles the established divisions in the fields of gender, class, race and culture.

Keywords

Istanbul, common space, creative city, rebel city

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα κοινά (commons) και οι περιφράξεις (enclosures) αποτελούν δύο αλληλένδετες έννοιες που αντανακλούν τους κοινωνικούς ανταγωνισμούς και υποδηλώνουν με μια πρώτη ανάγνωση τη συμμετοχή ή την απαγόρευση των κοινωνιών και των κοινοτήτων από την πρόσβαση, χρήση, ανάκτηση και διαχείριση των πόρων και μέσων παραγωγής και αναπαραγωγής.

Σε αυτή την πρώτη ανάγνωση φαίνεται ότι η σφαίρα των κοινών αποτελεί το πεδίο μιας παγκόσμιας αλλά και τοπικής διαμάχης για τον έλεγχο γύρω από τα λεγόμενα φυσικά

κοινά (αέρας, θάλασσες, ποτάμια, δάση), τα δημόσια κοινά (υποδομές, τηλεπικοινωνίες, εκπαίδευση, υγεία), τα πολιτισμικά κοινά (γλώσσες, επιστήμες, τέχνες), τα γενετικά κοινά, τα ενεργειακά κοινά, κ.α. Σε αυτό το αρχιπέλαγος των κοινών αρκετοί μελετητές συμπεριλαμβάνουν και τα αστικά κοινά, τα οποία αφορούν τα πάρκα, τους πράσινους χώρους, τα δίκτυα υποδομών, γενικότερα τους κοινόχρηστους και κοινωφελείς χώρους. Τέλος, έχει εκφραστεί η άποψη ότι όλο το οικιστικό απόθεμα, οι χρήσεις γης, το αστικό τοπίο και η τοπική ζωτικότητα πρέπει να αντιμετωπίζονται ως μορφές κοινών (De Peuter and Witheford, 2010· Harvey, 2012· Hodgkinson, 2012· Μπριασούλη, 2003). Σχεδόν το σύνολο των παραπάνω εκφράσεων των κοινών βρίσκονται στο επίκεντρο της πολιτικής και κοινωνικής διαμάχης στην Ιστανμπούλ τις τελευταίες δεκαετίες. Ωστόσο μέσα από τη μελέτη περίπτωσης της Ιστανμπούλ θα δείξω ότι το εύρος της σφαίρας των κοινών δεν αποτελεί απλώς τη διεκδίκηση χωρικών ποσοτήτων, αλλά καθορίζεται από τις μορφές κοινωνικής αυτοθέσμησης καθώς και από τις απαντήσεις του κεφαλαίου, της πατριαρχίας, του εθνικισμού ή και άλλων συστημάτων εξουσίας και διακρίσεων μέσω των περιφράξεων.

Στο παρόν άρθρο, αρχικά, παρουσιάζω τη μεταποικιακή, διαθεματική και διαλεκτική μέθοδο που ακολουθώ. Έπειτα εξετάζω τις διαφορετικές προσεγγίσεις των κοινών και προτείνω την έννοια του Κοινού Χώρου. Τέλος, εξετάζω τον Κοινό Χώρο και την περίφραξή του στην περίπτωση της σημερινής Ιστανμπούλ και καταλήγω με ορισμένα συμπεράσματα.

2. ΜΕΤΑΠΟΙΚΙΑΚΗ, ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΣ

Η μέθοδος που ακολουθώ είναι η διαλεκτική και συγκεκριμένα η ανοιχτή και συστηματική διαλεκτική. Πρόκειται για την κριτική διαλεκτική μέθοδο 'έκθεσης της εσωτερικής άρθρωσης ενός δεδομένου-συγκεκριμένου συνόλου' (Arthur, 2002), σύμφωνα με την οποία, η τάξη, το φύλο, το έθνος, η κουλτούρα, ο χώρος ή οποιαδήποτε άλλη κατηγορία, συμβαίνει και αποκτά σημασία την κάθε συγκεκριμένη στιγμή, μέσα από τις 'αρθρώσεις, αρνήσεις, αφαιρέσεις' (Holloway, 2010) των κοινωνικών σχέσεων και ανταγωνισμών.

Ταυτόχρονα εμπνέομαι από τις μεταποικιακές προσεγγίσεις του χώρου (McFarlane, 2006· Ong, 2006· Simone, 2004), οι οποίες επιδιώκουν την υπέρβαση των διχοτομικών διπλών ανάμεσα στον λεγόμενο 'Παγκόσμιο Βορρά' και τον 'Παγκόσμιο Νότο', και συγκεκριμένα ανάμεσα στις αναπτυγμένες 'Παγκόσμιες Πόλεις του Βορρά' και τις υπανάπτυκτες 'Μεγαλουπόλεις του Νότου'. Η μεταποικιακή προσέγγιση στόχο έχει την αποκαλούμενη 'από-δυτικοποίηση' και 'απο-αποικιοποίηση' της χωρικής θεωρίας, δηλαδή 'την αποκαθήλωση του λεγόμενου δυτικού βλέμματος και λόγου' (Roy, 2011) καθώς και την άρση της ομογενοποίησης των έως πρότινος αποκαλούμενων 'υποδεέστερων' γεωγραφικών περιοχών (Robinson, 2011).

Επιπλέον λαμβάνω υπόψη τις πρόσφατες διαθεματικές προσεγγίσεις, οι οποίες επιδιώκουν να φωτίσουν τα λεγόμενα πολλαπλά ‘σταυροδρόμια’ των συστημάτων εξουσίας, καταπίεσης και διακρίσεων όπως τη φυλή, την τάξη, το φύλο, το χρώμα, τη σεξουαλικότητα, τη θρησκεία, την ηλικία, την εθνότητα, τη γλώσσα, την κουλτούρα, την πολιτικότητα κ.ο.κ. Η διαθεματικότητα (intersectionality) θεωρεί ότι οι πολλαπλές καταπίεσεις όπως ο ρατσισμός, ο σεξισμός, τα ταξικά προνόμια, η ξеноφοβία, η ομοφοβία, η θρησκευτική μισαλλοδοξία, κτλ. δεν δρουν ανεξάρτητα η μια από την άλλη, αλλά διαρκώς περιπλέκονται και αναπαράγονται μέσα από τις υπόλοιπες, διαμορφώνοντας διαρκώς πρωτότυπες και νέες υβριδικές κατηγορίες, διαδικασίες και κοινωνικά συστήματα (Collins, 1990· Crenshaw, 1991· Lykke, 2010).

Επομένως η προτεινόμενη μεταποικιακή, διαθεματική και διαλεκτική μέθοδος που ακολουθώ αντιλαμβάνεται τις διεργασίες συγκρότησης και αποσυγκρότησης του κοινωνικού χώρου ως ανοιχτές, ρευστές και ευάλωτες διαδικασίες, διαρκώς ανηρημένες και συστηματικά υποκειμένες, διατηρημένες στους κάθε φορά συγκεκριμένους ιστορικούς και κοινωνικούς ανταγωνισμούς, σε διερωτήσεις, αμφισβητήσεις και μετασχηματισμούς.

3. ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΚΟΙΝΑ

Η συζήτηση για τα κοινά όπως αναπτύσσεται τις τελευταίες δεκαετίες εκφράζεται κυρίως από δυο δέσμες προσεγγίσεων, τις λεγόμενες προσεγγίσεις ‘υπέρ των περιφράξεων’ και τις προσεγγίσεις για τον αποκαλούμενο ‘κομμουνισμό των κοινών’.

Οι πρώτες υποστηρίζουν και μελετούν τις λεγόμενες ‘περιφράξεις’ και αντιλαμβάνονται τα κοινά κυρίως ως τους αποκαλούμενους ‘υλικούς’ και ‘άυλους’ πόρους για οικονομική εκμετάλλευση. Οι προσεγγίσεις αυτές υποστηρίζουν την ιδιωτικοποίηση, είτε με τη μορφή της ατομικής ιδιοκτησίας (Hardin, 1968), είτε της κρατικής (Stiglitz, 2010), είτε της συλλογικής (Ostrom, 1990), καθώς και την εμπορική εκμετάλλευση των λεγόμενων ‘κοινών πόρων’. Συνεπώς αυτές οι προσεγγίσεις εστιάζουν είτε στους φυσικούς πόρους, τους οποίους μετατρέπουν στο λεγόμενο ‘βιοκεφάλαιο’ προς οικονομική εκμετάλλευση, είτε εστιάζουν στο μεμονωμένο άτομο, του οποίου τις υποκειμενικές ικανότητες τις μετατρέπουν σε οικονομικούς πόρους με τη μορφή του λεγόμενου ‘ανθρώπινου κεφαλαίου’, ‘κοινωνικού κεφαλαίου’, ‘πολιτισμικού κεφαλαίου’ κτλ. Επίσης αντιλαμβάνονται τις κοινωνικές σχέσεις και συγκρούσεις ως εξωτερικότητες, τις οποίες λαμβάνουν υπόψη μόνο εντάσσοντάς τες σε μελέτες ‘κόστους-οφέλους’. Συνεπώς οι προσεγγίσεις αυτού του τύπου μπορούν να χαρακτηριστούν ως ‘ποροκεντρικές’ προσεγγίσεις καθώς αφενός ανάγουν το οικοσύστημα και τους ανθρώπους σε οικονομικούς πόρους και αφετέρου απουσιάζουν ή υποβαθμίζονται οι κοινωνικές σχέσεις και ο τρόπος επικοινωνίας μεταξύ των υποκειμένων. Ο στόχος των ‘ποροκεντρικών’ προσεγγίσεων δεν είναι άλλος από την εμπορική εκμετάλλευση

των ‘ανθρώπινων ή φυσικών’ πόρων με όποια από τις πιθανές παραλλαγές καθεστώτων ιδιοκτησίας: κρατική-ιδιωτική-συλλογική.

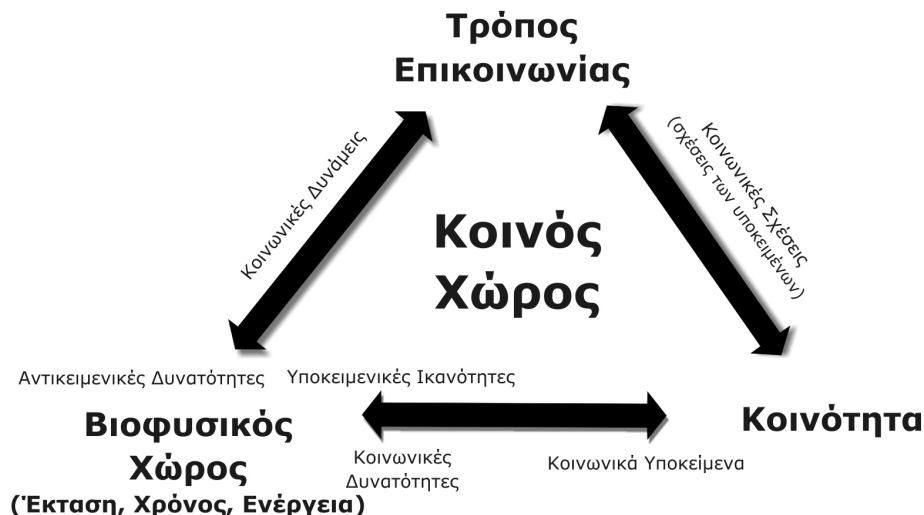
Απέναντι στις παραπάνω προσεγγίσεις, μέσα από τη μακρά διαδρομή της διαλεκτικής σκέψης αναπτύσσεται τις τελευταίες δεκαετίες μια όλο και αυξανόμενη συζήτηση και μελέτη από προσεγγίσεις που υποστηρίζουν τον λεγόμενο ‘κομμουνισμό των κοινών’ (Caffentzis, 2010· De Angelis, 2007· Federici, 2004· Hardt και Negri, 2009· Midnight Notes Collective, 1990). Οι προσεγγίσεις αυτές απομακρύνονται από το δίπολο κράτος ή αγορά και εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στις ιδιαίτερες κοινωνικές σχέσεις και κοινωνικές δυνάμεις, οι οποίες αφενός δημιουργούν και κατασκευάζουν διαρκώς νέα κοινά και ταυτόχρονα αντιστέκονται στις κινήσεις των περιφράξεων και επιδιώκουν με συλλογικούς και μη εμπορευματικούς τρόπους την δημιουργία, ανάκτηση και αυτοδιαχείριση των κοινών. Συνεπώς αυτές οι προσεγγίσεις δεν ορίζουν τα κοινά μόνο ως προς τη διάσταση των πόρων, αλλά αναδεικνύουν την σημασία των κοινωνικών σχέσεων καθώς και των κοινοτήτων που με διαμοιρασμό δημιουργούν, αυτοδιαχειρίζονται και προστατεύουν τους κοινούς πόρους. Σύμφωνα με τον ορισμό του De Angelis, (2017: 164): ‘Τα κοινά δεν είναι απλώς πόροι τους οποίους μοιραζόμαστε, για να αντιληφθούμε τα κοινά πρέπει να συμπεριλάβουμε τρία πράγματα την ίδια στιγμή: τους κοινούς πόρους, τις κοινότητες και τις κοινωνικές σχέσεις δημιουργίας των κοινών (commoning)’.

4. Ο ΚΟΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ

Για την εννοιολόγηση του ‘κοινού χώρου’ εμπνέομαι από τη χωρική ανάλυση του Lefebvre και του Κωτσάκη. Σύμφωνα με την ανάλυση του Lefebvre (1991[1974]), ο χώρος δεν αποτελεί ένα κενό δοχείο που γεμίζει με πράξεις, σχέσεις και ιδεολογίες, αλλά διακρίνεται στον φυσικό, νοητικό και κοινωνικό χώρο, αντίστοιχα, στην χωρική πρακτική, στις αναπαραστάσεις του χώρου και στον αναπαραστημένο χώρο και, τέλος, στον αντιληπτό, νοητικό και βιωμένο χώρο. Επίσης, ο Κωτσάκης (2012) συλλαμβάνει τον Κοινωνικό Χώρο ως την ενότητα του Φυσικού Χώρου (ενέργεια, έκταση, χρόνος) με το Κοινωνικό Σύστημα (κοινωνικές σχέσεις και κοινωνικά υποκείμενα) και τον Τρόπο Επικοινωνίας (κοινωνικές σχέσεις και κοινωνικές δυνάμεις).

Με βάση την ανάλυση του Lefebvre : Φυσικός - Νοητικός - Κοινωνικός Χώρος, την ανάλυση του Κωτσάκη : Φυσικός Χώρος - Τρόπος Επικοινωνίας - Κοινωνικό Σύστημα, που συνιστούν τον Κοινωνικό Χώρο, καθώς και τις προσεγγίσεις που υποστηρίζουν τον λεγόμενο ‘κομμουνισμό των κοινών’: Κοινοί Πόροι - Σχέσεις Δημιουργίας Κοινών - Κοινότητες, προτείνω την έννοια του Κοινού Χώρου.

Σχήμα 1. Ο Κοινός Χώρος (σχέδιο Χ. Τσαβδάρουλου)

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Ως Κοινό Χώρο προτείνω τη διαλεκτική σχέση-ενότητα μεταξύ του Βιοφυσικού Χώρου των κοινών πόρων με τον Τρόπο Επικοινωνίας και τον Χώρο των Κοινοτήτων (Τσαβδάρουλου, 2015). Ο Βιοφυσικός-αντιληπτός Χώρος των Κοινών Πόρων αποτελεί τη χωρική πρακτική συλλογικού μοιράσματος των πόρων-μέσων παραγωγής, αναπαραγωγής και διαβίωσης στις διαστάσεις της έκτασης, του χρόνου και της ενέργειας, όπως έχει ήδη επισημάνει ο Κωτσάκης (2012). Ο Βιοφυσικός Χώρος των Κοινών Πόρων, ως Αντικειμενική Δυνατότητα σε ενότητα με τις Κοινωνικές Δυνατότητες, δημιουργείται, κατασκευάζεται ή ανακτάται κάθε φορά από τον Τρόπο Επικοινωνίας των Κοινωνικών Σχέσεων και Κοινωνικών Δυνάμεων. Τέλος ο Τρόπος Επικοινωνίας συνθέτει τις κοινότητες των κοινωνικών υποκειμένων στο χώρο των Κοινοτήτων.

Επομένως, το σημείο κλειδί του Κοινού Χώρου είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ των Κοινών Πόρων με τον Τρόπο Επικοινωνίας και τη Κοινότητα. Η διάρρηξη των παραπάνω σχέσεων πραγματοποιείται με τις περιφράξεις. Ανάλογα με το ποια από τις παραπάνω σχέσεις τείνει να περιφραχθεί έχουμε τις:

Περιφράξεις των Κοινών Πόρων: πρόκειται για τις λεγόμενες 'κλασικές' (Marx, 1976[1867]) και τις 'νέες' περιφράξεις (Caffentzis and Federici, 2014· De Angelis, 2007·

Midnight Notes Collective, 1990), όπως σφετερισμός και εμπορευματοποίηση των κοινών γαιών, της ενέργειας, των φυσικών πόρων, σύγχρονη υφανταγή της γης, πληροφοριών, γονιδίων, γνώσης, σωμάτων, κ.α.. Σε χωρικό-αστικό επίπεδο, ως νέες περιφράξεις μπορούν να αναγνωριστούν μεταξύ άλλων οι εκτοπίσεις των κατοίκων των αυτοσχέδιων οικισμών, οι αναπλάσεις και ο εξευγενισμός των πόλεων, η πολεοδομία των τειχών, οι πολιτικές ενοικίων κ.α. (Beckett and Herbert, 2010· Brenner and Theodore, 2002· Harvey, 2012· Hodgkinson, 2012).

Περιφράξεις των Τρόπων Επικοινωνίας: πρόκειται για τον σφετερισμό των Κοινωνικών Σχέσεων και Κοινωνικών Δυνάμεων, που σημαίνει περίφραξη των σχέσεων των υποκειμένων, περίφραξη των υποκειμενικών ικανοτήτων και, ταυτόχρονα, περίφραξη των αντικειμενικών δυνατοτήτων. Οι τελευταίες, με τη σειρά τους, βασίζονται στην περίφραξη των κοινωνικών δυνατοτήτων και στην περίφραξη του βιοφυσικού χώρου (έκταση, ενέργεια, χρόνος).

Περιφράξεις των Κοινοτήτων: πρόκειται για την κοινωνική και πολιτική συγκρότηση των περιφραγμένων κοινοτήτων, στις οποίες μέσω της συμπερίληψης ή του αποκλεισμού έχει λάβει χώρα η περίφραξη των κοινωνικών σχέσεων, των κοινωνικών υποκειμένων και των κοινών πόρων. Χωρικά παραδείγματα αποτελούν μεταξύ άλλων οι περικλειστές-περιφραγμένες κοινότητες (gated communities), τα στρατόπεδα κράτησης μεταναστών, καθώς και τα κάθε είδους γκέτο.

5. ΙΣΤΑΝΜΠΟΥΛΑ: Η ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ

Με βάση το θεωρητικό πλαίσιο που ανέπτυξα, θα δείξω ότι η διαλεκτική των κοινών και των περιφράξεων βρίσκεται τα τελευταία χρόνια στο επίκεντρο της πολιτικής και κοινωνικής διαμάχης στην περίπτωση της Ιστανμπούλ.

5.1 Αστικοί μετασχηματισμοί και η λεγόμενη ‘δημιουργική πόλη’

Σύμφωνα με τον πρώην πρωθυπουργό Erdoğan (2011): ‘Με τα νέα συνεδριακά, αθλητικά και πολιτιστικά κέντρα που χτίζουμε, ετοιμάζουμε αυτήν την όμορφη πόλη για το μοντέρνο μέλλον σε αυτήν την ιστορική τοποθεσία. Την ίδια στιγμή επενδύουμε για να μετατρέψουμε την Ιστανμπούλ σε παγκόσμιο οικονομικό κέντρο’ (όπως αναφέρεται στο Azem, 2012).

Η Ιστανμπούλ, σήμερα, κατατάσσεται στις παγκόσμιες πόλεις καθώς, σύμφωνα με το ‘Ινστιτούτο Πολεοδομικών Στρατηγικών’ του ‘Mori Memorial Foundation’ (2014), το οποίο θέτει έξι κατηγορίες αξιολόγησης (οικονομία, έρευνα και ανάπτυξη, πολιτισμική αλληλεπίδραση, ζωντάνια, περιβάλλον, προσβασιμότητα), η Ιστανμπούλ το 2014 βρίσκονταν στην εικοστή πρώτη θέση. Ο μετασχηματισμός της Ιστανμπούλ σε παγκόσμια πόλη, ο οποίος ξεκίνησε σταδιακά τη δεκαετία του ‘80 και έχει ενταθεί κυρίως τις δυο

τελευταίες δεκαετίες (Aksoy, 2012; Enlil, 2011; Karaman, 2013a), θα δείξω ότι συνοδεύεται από έντονες πολιτικές περιφραξης τόσο στον βιοφυσικό χώρο όσο και στις κοινωνικές σχέσεις και στον τρόπο επικοινωνίας των κατοίκων και των κοινοτήτων τους.

Οι πολιτικές περιφραξης στην περίπτωση της Ιστανμπούλ μπορούν να συνοψιστούν στη ρητορική γύρω από τη λεγόμενη ‘δημιουργική πόλη’ (Durmaz, et al. 2010). Η συζήτηση για τις δημιουργικές πόλεις, η οποία ξεκίνησε από τον Landry (1995) και έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής από τον Florida (2002) έχει δεχθεί τα τελευταία χρόνια έντονη κριτική (Chatterton, 2010· Jeffrey et al., 2012· Harvey, 2012· Peck, 2005). Για τους σκοπούς του άρθρου αναφέρω τον ορισμό του Pasquinelli (2010: 5), σύμφωνα με τον οποίο: ‘Μετά από δεκαετίες (...), δυο στρώματα σύγχρονης ιστορίας έχουν συγκλίνει σε μια μοναδική τάση: η επανάσταση της πόλης (όπως περιέγραψε ο Lefebvre την πόλη στα 1960, ένας κινητήρας δηλαδή παραγωγής και συσσώρευσης του κεφαλαίου) και η πολιτιστική βιομηχανία (όπως βάπτισε η Σχολή της Φρανκφούρτης τη μετατροπή της κουλτούρας σε επιχείρηση). Το όνομα της νεογέννητης αυτής χίμαιρας είναι η “δημιουργική πόλη”. Πρόκειται για μια ασύμμετρη χίμαιρα, καθώς η μάσκα της κουλτούρας χρησιμοποιείται για να κρύψει την ύδρα του τοιμέντου και της μεσιτικής σπέκουλας’. Στη συνέχεια, θα δείξω, πως οι νεοφιλελεύθερες χωρικές πολιτικές στην περίπτωση της Ιστανμπούλ αξιοποιούν την παραγωγή του χώρου και της κουλτούρας για να επιτύχουν την περίφραξη του βιοφυσικού χώρου, του τρόπου επικοινωνίας και των κοινοτήτων.

Αρχικά, κινητήριος μοχλός της οικονομίας της πόλης γίνονται οι κατασκευές. Η Ιστανμπούλ από τη δεκαετία του ‘90 ζει τη λεγόμενη ‘κατασκευαστική έκρηξη’, καθώς έχει μετατραπεί σε ένα απέραντο εργοτάξιο που ‘καταπίνει δάση, λίμνες και ποτάμια, τα οποία βρίσκονται στην περίμετρό της’ (Aksoy, 2012), παρακάμπτοντας ακόμα και τα επίσημα πολεοδομικά-χωροταξικά σχέδια, όπως το ‘master plan’ του 2009 (Enlil, 2011). ‘Υφανταγή της γης’ (Harvey 2012) και ‘φαρωνικά έργα’ (Karaman, 2013a) κατασκευάζονται και σχεδιάζονται για το μέλλον, με πιο εμβληματικά: την επέκταση της πόλης προς την Μαύρη Θάλασσα με τη δημιουργία της ‘Νέας Ιστανμπούλ’ χωρητικότητας τεσσάρων εκατομμυρίων κατοίκων, η οποία για να εξυπηρετείται πρέπει να κατασκευαστεί η Τρίτη Γέφυρα του Βοσπόρου και πλήθος νέων κλειστών αυτοκινητοδρόμων, οι οποίοι θα θέσουν σε άμεσο κίνδυνο τις τελευταίες εναπομείνουσες δασικές περιοχές στην περίμετρο της πόλης (Karaman, 2013a). Δίπλα στη ‘Νέα Ιστανμπούλ’ σχεδιάζεται η κατασκευή του νέου αεροδρομίου της πόλης, το οποίο φιλοδοξεί να γίνει το μεγαλύτερο του κόσμου και ταυτόχρονα, σχεδιάζεται η κατασκευή καναλιού, του λεγόμενου ‘Νέου Βοσπόρου’, ο οποίος θα συνδέει τη θάλασσα του Μαρμαρά με τη Μαύρη θάλασσα ώστε να αποσυμφορηθεί ο παλιός Βόσπορος. Επίσης, ήδη έχουν κατασκευαστεί ή πρόκειται να ολοκληρωθούν τα επόμενα χρόνια: η υποθαλάσσια σήραγγα Marmaray, το μεγαλύτερο τζαμί στον κόσμο και

η δημιουργία δεκαπέντε νέων επιχειρηματικών ζωνών (Balaban, 2010· Aksoy, 2012· Enlil, 2011).

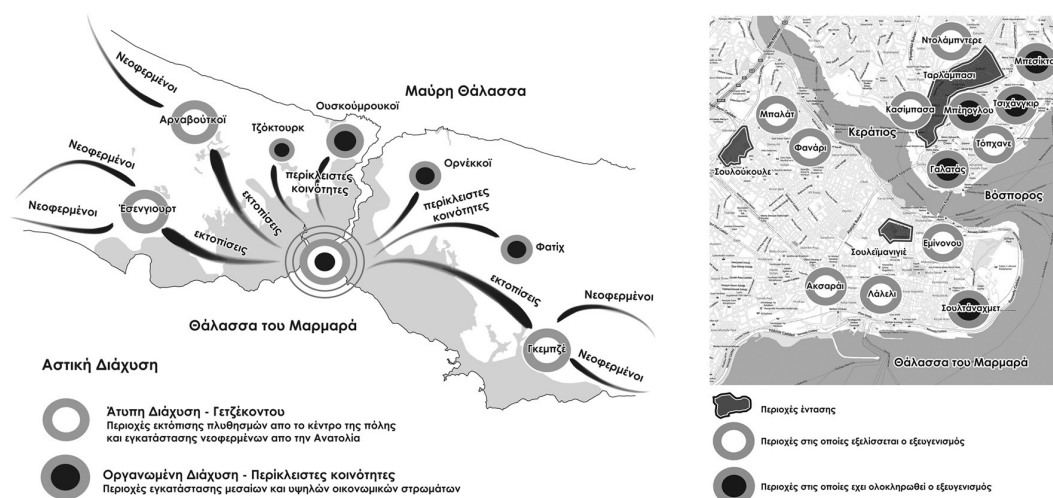
Επιπλέον, κομβικό σημείο στις νέες χωρικές περιφράξεις ήταν το έτος 2003, όταν δόθηκαν αυξημένες εξουσίες στην κρατική κατασκευαστική εταιρεία TOKI. Μέσα στη δεκαετία 2003-2013 η TOKI έχει χτίσει περίπου 400.000 κατοικίες στην περίμετρο της Ιστανμπούλ (Balaban, 2010) και ο στόχος είναι η μετεγκατάσταση των κατοίκων των αυτοσχέδιων οικισμών-γετζέκοντου (gecekondu), οι οποίοι αποτελούν τα εννέα δέκατα της πόλης. Ήδη από το 2006 ο Υπουργός 'Περιβάλλοντος και Πολεοδομικού Σχεδιασμού' Bayraktar είχε δηλώσει ότι 'πρέπει να βρούμε τον τρόπο να κρατήσουμε τους φτωχούς έξω από την πόλη' (Azem, 2012) και ο Υπουργός Ανάπτυξης ανακήρυξε το 2011 ως το 'έτος των αστικών μετασχηματισμών' ώστε να αυξηθούν τα έσοδα από 'τον τουρισμό, την πολιτιστική βιομηχανία και την χρηματοπιστωτική σφαίρα' (Karaman, 2013a). Οι δυο βασικοί πυλώνες για αυτόν τον στόχο είναι ο μετασχηματισμός των αυτοσχέδιων οικισμών-γετζέκοντου σε οργανωμένες περιοχές δόμησης και οι πολιτικές εξευγενισμού (gentrification) στο εσωτερικό της ιστορικής πόλης (Karaman, 2013a). Όπως δήλωσε το 2007 ο Δήμαρχος της Ιστανμπούλ 'το ένα εκατομμύριο από το ενάμιση εκατομμύριο κατοικιών της Ιστανμπούλ θα πρέπει να εξευγενιστούν' (Cevic, 2011:4), που σημαίνει είτε καθολική κατεδάφιση, είτε ανακατασκευή.

Όσον αφορά τα γετζέκοντου, πρόκειται για τα 'αυθαίρετα σπίτια χτισμένα μέσα σε μια νύχτα', τα οποία άρχισαν να εμφανίζονται στις μεταπολεμικές δεκαετίες του 40'-50' και αυξήθηκαν με αλματώδεις ρυθμούς τις επόμενες δεκαετίες γιγαντώνοντας την Ιστανμπούλ. Η πολιτική των αυθαιρέτων προσέφερε φτηνά εργατικά χέρια και υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης στην οικονομία της πόλης (Aksoy, 2012· Yalcintan and Erbas, 2003). Ωστόσο, το έδαφος των γετζέκοντου (Χάρτης 1) έμενε ανεκμετάλλευτο και δίνονταν για ψηφοθηρικούς λόγους πολλαπλές αμνηστίες στους κατοίκους τους (Balaban, 2010). Ταυτόχρονα οι κάτοικοι των αυτοσχέδιων οικισμών ανέπτυξαν δικά τους άτυπα συστήματα οικονομίας, επικοινωνίας και κουλτούρας (Cevic, 2011). Ωστόσο τις τελευταίες δύο δεκαετίες θα θεσμοθετηθούν αυστηροί κανονισμοί ρύθμισης, τακτοποίησης και μετασχηματισμού των γετζέκοντου. Το 2004 η κυβέρνηση διακηρύσσει το 'τέλος της εποχής των γετζέκοντου' (Karaman, 2013) και μέσω της εταιρείας TOKI, οι πρώην περιοχές αυθαιρέτων κατεδαφίζονται και στη θέση τους κτίζονται μαζικά πολυώροφες πολυκατοικίες, στις οποίες δίνονται διαμερίσματα έναντι δανείων. Με αυτόν τον τρόπο διαλύονται οι πρώην κοινοτικοί δεσμοί των αυθόρμητα δημιουργημένων γειτονιών και επιπλέον μετασχηματίζεται ο ανθρωπολογικός τύπος του 'καταληψία' σε ατομικό ιδιοκτήτη, ο οποίος εξαναγκάζεται να αναζητά διαρκώς εργασία ώστε να μπορέσει να αποπληρώσει το δάνειο. Επιπλέον, κανονικοποιείται η ζωή και η κοινωνικότητα των πρώην

κατοίκων των γετζέκοντου, οι οποίοι πλέον 'στοιβάζονται στις νεόκτιστες πολυκατοικίες που περιβάλλονται από αυτοκινητόδρομους χωρίς ίχνος κοινωνικής ζωής' (Cevic, 2011). Τέλος, με την πολιτική της κατεδάφισης των γετζέκοντου εμπορευματοποιούνται και αποκτούν αξία περιοχές στην περίμετρο της πόλης, οι οποίες μέχρι πρότινος θεωρούνταν 'no man's land' (Balaban, 2010). Με αυτόν τον τρόπο η Ιστανμπούλ μετασχηματίζεται σε κυρίαρχο παγκόσμιο παίκτη στις επενδύσεις σε γη, καθώς η γαιοπρόσδοδος και οι τιμές γης τριπλασιάστηκαν μεταξύ 2001 και 2008 (Karaman, 2013a).

Χάρτης 1 (αριστερά). Ροές και πόλοι αστικής διάχυσης στην Ιστανμπούλ.

Χάρτης 2 (δεξιά). Περιοχές εξευγενισμού στο κέντρο της Ιστανμπούλ.

Πηγή: https://www.academia.edu/2341957/Forced_Evictions_in_Istanbul (επεξεργασία του συγγραφέα)

Οι διαδικασίες εξευγενισμού (Χάρτης 2), ξεκίνησαν στα τέλη της δεκαετίας του '80 στην ιστορική χερσόνησο με μαζικές κατεδαφίσεις και πυρκαγιές, από εργολάβους, στα παλιά ξύλινα σπίτια που περικύκλωναν τα ιστορικά μνημεία (Enlil, 2011). Από τότε εκατοντάδες κτίρια έχουν κατεδαφιστεί και ορισμένα μόνο έχουν ξανακτιστεί με μετόν και ξύλινη επένδυση ως αναπαραστάσεις των παλαιών οθωμανικών δρόμων. Πρόκειται για τη δημιουργία 'μιας αστικής σκηνογραφίας' με μοναδικό στόχο την προσέλκυση τουριστών (Τσιγάρα και Κουρμάδας, 2006: 142). Στη συνέχεια, οι πολιτικές εξευγενισμού επεκτάθηκαν στη περιοχή του Μπέηογλου έχοντας ως αφετηρία την 'κακόφημη' έως τότε περιοχή του

Γαλατά, στην οποία, από το 1994 έως το 2000, εκτοπίστηκαν περίπου επτά χιλιάδες φτωχές οικογένειες και φυλακίστηκαν, διαπομπεύτηκαν και εκδιώχτηκαν εκατοντάδες εργάτριες του έρωτα (Aksoy, 2012). Θα ακολουθήσει, στα μέσα της δεκαετίας του '90, το κεντρικό τμήμα του Μπέηογλου, το οποίο είχε εγκαταλειφθεί στις μεταπολεμικές δεκαετίες (Enlil, 2011). Πλέον ο εξευγενισμός της περιοχής χαρακτηρίζεται ως 'υπερ-εξευγενισμός' (Bektas, 2013), καθώς θεωρείται ότι η κατά Smith (1996) 'διαφορά γαιοπροσόδου' είναι εξαιρετικά υψηλή και ανταγωνίζονται όλοι οι παγκόσμιοι παίκτες (πιστωτικά ιδρύματα, τράπεζες, οίκοι μόδας, παγκόσμια funds) για το ποιος θα 'υφαρπάξει κάποιο παλιό αρχοντικό' (Karaman, 2013a). Επιπλέον, ο εξευγενισμός του Μπέηογλου την τελευταία δεκαετία συνοδεύεται και από την εφαρμογή των συντηρητικών θρησκευτικών πολιτικών (Karaman, 2013a) που απαγόρευσαν τα 'τραπεζάκια έξω', μετέτρεψαν τον ιστορικό κινηματογράφο Εμέκ σε ισλαμικού τύπου εμπορικό κέντρο, περιορίζουν το αλκοόλ και θέλουν να μετασχηματίσουν την περιοχή σε μια ιδιότυπη 'μοντέρνα συντηρητική Ισλαμική Ντίσνεϊλαντ' (Bektas, 2013). Στη συνέχεια, την τελευταία πενταετία οι πολιτικές εξευγενισμού έχουν επεκταθεί και ενταθεί με πιο εμβληματική την ανάπλαση της περιοχής Ταρλάμπασι. Η περιοχή βρίσκεται ακριβώς απέναντι από την τουριστική περιοχή του Μπέηογλου, κατοικείται από τριάντα χιλιάδες περίπου τοιγάνους, μετανάστες από την Ανατολία, Κούρδους και τα τελευταία χρόνια από μετανάστες από την Βόρεια Αφρική (Bektas, 2013). Οι πρώτες εκκενώσεις ξεκίνησαν το 2011. Εδώ εισέρχεται με δυναμικό τρόπο το μεγάλο κτηματομεσιτικό κεφάλαιο κατεδαφίζοντας μαζικά οικοδομικά τετράγωνα για να ανοικοδομήσει μοντέρνα κτίρια κατοικίας για υψηλά οικονομικά στρώματα. Επομένως, γίνεται κατανοητό ότι ο εξευγενισμός στην Ιστανμπούλ περιλαμβάνει τόσο την λεγόμενη οικονομική (Smith, 1996) όσο και την πολιτισμική (Ley, 1994) διάσταση αλλά επίσης αναδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο του κράτους, την άρθρωση των αναπλάσεων με τις διαστάσεις του φύλου, της φυλής, του έθνους, τον κεντρικό ρόλο της θρησκείας καθώς επίσης και τον σφετερισμό της μνήμης με τη μορφή της αναπαράστασης (Sakizlioglu, and Uitermark, 2014).

Ταυτόχρονα με τον εξευγενισμό των κεντρικών περιοχών τα τελευταία χρόνια πολλαπλασιάζονται και οι λεγόμενες 'περίκλειστες κοινότητες' στην περίμετρο της πόλης (Χάρτης 1). Πρόκειται στην πραγματικότητα για 'νέες μεσαιωνικές πόλεις' (Cecik and Gezici, 2009) για τα ανωτέρα οικονομικά στρώματα. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους είναι ότι πέρα από τις γνώστες αναφορές στην ασφάλεια, στις ανέσεις και την απόσταση από την όχληση του κέντρου, η διαφήμισή τους συμπληρώνεται από νοσταλγικές αναφορές στο υποτιθέμενο χαμένο παρελθόν της Ιστανμπούλ. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από τη διαφήμιση της περίκλειστης κοινότητας Αλκέντ: 'Μερικοί από εμάς πεθυμήσαμε τα σπίτια μας με τους κήπους. Άλλοι τα τσάγια που πίναμε στις πέντε η ώρα. Άλλοι τα πάρκα της παιδικής μας ηλικίας (...). Τώρα υπάρχει η Αλκέντ που συνδυάζει όλες αυτές

τις ομορφιές με τα σύγχρονα κομφορ, φέρνει πίσω ό,τι νοσταλγεί ο καθένας, προστατεύει το περιβάλλον' (Cecik and Gezici, 2009). Στην παραπάνω αναφορά γίνεται φανερό ότι οι περικλειστές κοινότητες πρόκειται για έναν περιφραγμένο κοινό χώρο που επιδιώκεται να γίνει ελκυστικός, μεταξύ άλλων, μέσω του σφετερισμού της μνήμης με τη μορφή της αναπαράστασης.

Ειδικότερα ο κατά Lefebvre (1991 [1974]) 'χώρος της αναπαράστασης' αξιοποιείται για να επιταχυνθούν οι διαδικασίες των χωρικών περιφράξεων στον φυσικό και κοινωνικό χώρο της Ιστανμπούλ. Πρόκειται για τις πολιτικές του λεγόμενου 'city branding' και του 'place marketing', οι οποίες γίνονται μοχλός για την ανέλιξη της πόλης στην παγκόσμια ιεραρχία. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα της διοργάνωσης παγκόσμιων γεγονότων. Η Ιστανμπούλ από το 1990 για επτά συνεχείς φορές είναι υποψηφία πόλη για τους Ολυμπιακούς Αγώνες με το σλόγκαν 'ας συναντηθούμε εκεί που συναντιούνται οι ήπειροι' (Cevic, 2011). Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι ότι από το 2000 η πόλη βρίσκεται σε διαρκές 'καθεστώς εξαίρεσης', καθώς ισχύει ο λεγόμενος 'Ολυμπιακός Νόμος', στο όνομα του οποίου παρακάμπτεται η επίσημη περιβαλλοντική νομοθεσία ώστε να νομιμοποιηθούν τα κατασκευαστικά έργα που ενισχύουν την υποψηφιότητα της πόλης (Enlil, 2011). Επίσης ιδιαίτερα σημαντικό ήταν το έτος 2010 όταν η Ιστανμπούλ έγινε 'Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης' με τίτλο 'η πιο εμπνευσμένη πόλη στον κόσμο'. Κατά τη διάρκεια των εγκαινίων ο πρόεδρος του οργανισμού 'Istanbul-2010', υπογράμμισε ότι: 'Η Ιστανμπούλ είναι μια ιερή "σφραγίδα" που ενώνει την Ευρώπη και την Ασία' και ο πρωθυπουργός Erdoğan δήλωσε ότι 'μπορεί η Ιστανμπούλ να είναι για ένα χρόνο η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης αλλά, όσο υπάρχει, θα είναι το Ευρωπαϊκό πολιτιστικό κέντρο' (Azem, 2012). Στις παραπάνω δηλώσεις είναι χαρακτηριστική η εικόνα με την οποία θέλει να προβληθεί η Ιστανμπούλ, πρόκειται για την εικόνα που τρέφει η 'Δύση' για αυτήν. Η επίσημη Ιστανμπούλ βλέπει τον εαυτό της μέσα από την οπτική των Δυτικών. Σύμφωνα με τους Τσιγάρα και Κουρμάδα, (2006: 140-141): 'στην προετοιμασία αυτή, δηλαδή να πληροί η πόλη τα "διεθνή κριτήρια αναγνωσιμότητας", προβάλλονται επιλεκτικά και επιφανειακά στοιχεία του παρελθόντος, (...) ενώ από την άλλη η κρατική τακτική επιχειρεί να απαλείψει στοιχεία ουσιαστικά της πόλης που συνιστούν τη ζώσα μνήμη της και της προσδίδουν το ιδιαίτερο αστικό της κλίμα'.

Τέλος πρέπει να τονισθεί ότι οι παραπάνω χωρικές πολιτικές περιφραξης εμπλουτίζονται με τον αποκαλούμενο 'Ισλαμικό Νεοφιλελευθερισμό', ο οποίος έχει ιδιαίτερη έμφυλη διάσταση (Karaman, 2013a). Η πιο χαρακτηριστική έκφραση των νέων εξελίξεων αποτελεί το πρότυπο της λεγόμενης 'Αγίας Ισλαμικής Οικογένειας', στην οποία η θέση των γυναικών είναι στο σπίτι, είτε στις περικλειστές κοινότητες, είτε στις πολυκατοικίες της TOKI. Σύμφωνα με τις Tekay και Ustun (2013: 3): 'οι πολιτικές

του ισλαμικού νεοφιλελευθερισμού επιδιώκουν τον πλήρη έλεγχο στο γυναικείο σώμα, υποβαθμίζοντάς το απλώς σε πεδίο βιολογικής και εργατικής αναπαραγωγής. Με αυτές τις πολιτικές αφαιρείται από τις γυναίκες ο χώρος έκφρασης της ύπαρξής τους και περιορίζονται στη μονολιθική, παθητική, πατριαρχική, πολιτική ηγεμονία’.

Συμπερασματικά συμφωνώντας με τις Tekay και Ustun (2013) μπορεί να ειπωθεί ότι σήμερα στην Ιστανμπούλ διεξάγεται μια διπλή διαμάχη, μια ‘διαμάχη για την γη’ και μια ‘διαμάχη για το σώμα’, οι οποίες αναδεικνύουν ότι ο κοινός χώρος ως ενότητα του βιοφυσικού χώρου, του τρόπου επικοινωνίας και των κοινοτήτων βρίσκεται στο επίκεντρο των χωρικών ανταγωνισμών.

5.2 Εξεγερμένος Κοινός Χώρος

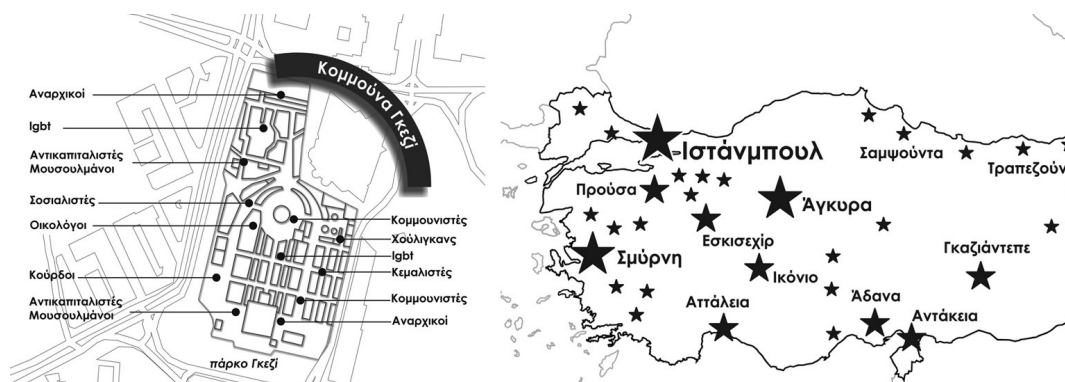
Οι διαθεματικές πολιτικές περιφραξης που περιγράφηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, δεν μένουν αναπάντητες, αλλά αντιπαρατίθενται από ένα πλήθος κοινωνικών κινημάτων πόλης, τα οποία έχουν αναδυθεί τα τελευταία χρόνια και αγωνίζονται ενάντια στα πολλαπλά συστήματα εξουσίας, καταπίεσης και διακρίσεων. Η πιο εμβληματική στιγμή των κοινωνικών κινημάτων της Ιστανμπούλ αποτελεί, αναμφισβήτητα, η κοινωνική εξέγερση του Ιούνη του 2013, με αφορμή τη πρόθεση της κυβέρνησης να μετατρέψει το πάρκο Γκεζί, έναν από τους ελάχιστους πράσινους χώρους στο κέντρο της πόλης, σε εμπορικό κέντρο. Σύμφωνα με το δίκτυο κοινωνικών κινημάτων πόλης ‘Müsterekler’ (μτφρ. ‘τα Κοινά μας’): ‘Η εξέγερση του Γκεζί ήταν μια εξέγερση, κατά την οποία είπαμε με δυνατή φωνή “Αρνούμε” την κατάσχεση των κοινών μας χώρων’ (Müsterekler, 2013). Ωστόσο, το περιβαλλοντικό ζήτημα ήταν, σύμφωνα με αρκετούς μελετητές (Μουδούρος, 2013· Bektas, 2013· Jourdan, and Maeckelbergh, 2013), απλώς η αφορμή για να συνδεθούν τα κοινωνικά κινήματα πόλης και να εκφράσουν την αντίθεσή τους στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές περιφραξης του κοινού χώρου.

Συγκεκριμένα, η καταπίεση των ομοφυλόφιλων, οι πολιτικές εξευγενισμού και τα μεγάλα έργα, οι περιβαλλοντικές καταστροφές, ο αυταρχισμός της κυβέρνησης, οι εκτοπίσεις των κατοίκων των γειτονιών, η ποινικοποίηση αριστερών ομάδων, η λογοκρισία στην ελευθερία του λόγου, η διαχρονική καταπίεση των Αλεβιτών και Κούρδων, οι πολιτικές της ‘Αγίας Ισλαμικής Οικογένειας’, αποτελούν ορισμένες από τις αιτίες που οδήγησαν πλήθος κόσμου να συμμετέχει στις κινητοποιήσεις του πάρκου Γκεζί (Bektas, 2013· Gürcan and Peker, 2015· Karaman, 2013b). Ωστόσο, οι διαμαρτυρόμενοι δεν περιορίστηκαν μόνο στην αντιπαραθήση με το κράτος, αλλά διαπραγματεύτηκαν και υπερέβησαν πολιτισμικές, ταξικές, φυλετικές, έμφυλες ταυτότητες και πειραματίστηκαν με νέους τρόπους επικοινωνίας συγκροτώντας πρωτότυπες κοινωνικές σχέσεις.

Όσον αφορά το τελευταίο σημείο για την υπέρβαση των εσωτερικών αντιθέσεων είναι χαρακτηριστικά τα λόγια του Χασάν, μέλους του lgbt bloc: 'Είμαι φεμινιστής, είμαι μαζί και Αλεβίτης και Κούρδος και Γκέι. Αρχικά ως lgbt κίνημα ήμασταν εδώ από την πρώτη μέρα γιατί δεν θέλαμε να κοπούν τα δέντρα, τα δέντρα και η σκιά τους, στην οποία ως γκέι, τόσο καιρό κρυβόμασταν (...). Ως lgbt κοινότητα πάντα μας συμπεριφέρονται σαν τους "άλλους". Είμαστε λοιπόν εδώ για να δείξουμε ότι υπάρχουμε και δεν είμαστε αόρατοι. Υπάρχουν πολλές διαφορετικές ομάδες, άθεοι, υποστηρικτές του Κεμάλ, αριστεροί και δεξιοί. Υπάρχουν πολλοί από εμάς από διαφορετικές ομάδες που ενώθηκαν μαζί.' (Jourdan and Maeckelbergh, 2013).

Χάρτης 3 (αριστερά): Χωρική διάταξη των ομαδοποιήσεων στο πάρκο Γκεζί.

Χάρτης 4 (δεξιά): χωρική επέκταση της εξέγερσης στην Τουρκία. Με αστέρι πόλεις στις οποίες έγιναν διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες.

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Συνεπώς, σύμφωνα με αρκετούς μελετητές και συμμετέχοντες (Bektas, 2013· Jourdan, and Maeckelbergh, 2013· Öncü, 2014) οι διαμαρτυρόμενοι, οι οποίοι κατέλαβαν το πάρκο Γκεζί, το μετέτρεψαν για δυο εβδομάδες σε ένα υβριδικό κοινό χώρο, τον οποίο θα ονομάσουν 'κομμούνα του Γκεζί'. Σύμφωνα με την Έλμα, 'είναι πάνω κάτω σαν μια κομμούνα, δηλαδή ερχόμενος εδώ φέρνεις πράγματα που μπορεί να φανούν χρήσιμα, η πρόσβαση είναι ελεύθερη. Όλες οι πολιτικές ομάδες πριν είχαν το δικό τους χώρο στην πλατεία και μάλλον αν μεταξύ τους και τώρα ξαφνικά είναι όλοι μαζί' (Jourdan and Maeckelbergh, 2013).

Συνοπτικά τα χαρακτηριστικά του αναδυόμενου Κοινού Χώρου της κομμούνας του Γκεζί μπορούν να κωδικοποιηθούν στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 1. Ο Κοινός Χώρος της Κομμούνας του Γκεζί

	<i>Βιοφυσικός Χώρος</i>	<i>Τρόπος Επικοινωνίας</i>	<i>Κοινότητα</i>
<i>Φύλο</i>	Το πάρκο Γκεζί και η πλατεία Ταξίμ έγιναν για τις μη αρρενωπές υποκειμενικότητες 'ο πιο ασφαλής χώρος' της Ιστανμπούλ (Bektas 2013)	Φεμινιστικές και lgbt ομάδες οργάνωναν σεμινάρια ενάντια στην αρρενωπότητα και την πατριαρχία, καθώς και ενάντια σε σεξιστικά συνθήματα	Ορατότητα lgbt και φεμινιστικών οργανώσεων, ομάδες περιφρούρησης ενάντια σε βιασμούς και σεξουαλική παρενόχληση
<i>Φυλή</i>	Συνυπήρχαν πλήθος εθνοτήτων: Τούρκοι, Κούρδοι, μειονότητες. Επιπλέον η εξέγερση ξεπέρασε τα φυσικά σύνορα της Τουρκίας και δράσεις αλληλεγγύης έγιναν σε αρκετές χώρες σε όλο τον κόσμο	Ο αμοιβαίος σεβασμός και η αλληλεγγύη, ξεπέρασε τα σύνορα των εθνοτήτων	Οι εθνοτικές ομάδες ορισμένες φορές οριοθετούσαν την επικράτειά τους αλλά ως ανοιχτές κοινότητες σε κίνηση
<i>Τάξη</i>	Συμμετείχαν εργάτριες και εργάτες, επισφαλείς εργαζόμενοι και άνεργοι	Τέθηκε υπό αμφισβήτηση η κυκλοφορία του κεφαλαίου	Πέρασμα από την εργατική ταυτότητα στην ανοιχτή κοινότητα της κομμούνας
<i>Κουλτούρα</i>	Μουσικές, χορός, τραγούδι και ποίηση 'βγήκε' στους δρόμους	Σεβασμός στις θρησκευτικές διαφορές, επινοητικότητα, φαντασία, γέλιο, χιούμορ	Η κουλτούρα της αλληλεγγύης δημιούργησε την κοινότητα της κομμούνας

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Ο βιοφυσικός χώρος της αποκαλούμενη 'κομμούνας' θα αποτελείται από το πάρκο Γκεζί, την πλατεία Ταξίμ και γρήγορα θα επεκταθεί και σε άλλες γειτονιές της πόλης, αλλά και σε 67 πόλεις της Τουρκίας (Χάρτης 4), καθώς επίσης δράσεις αλληλεγγύης οργανώθηκαν σε συνολικά 35 χώρες και σε περισσότερες από εκατό πόλεις σε όλες τις ηπείρους. Ταυτόχρονα ο τρόπος επικοινωνίας των διαμαρτυρούμενων περιελάμβανε, μεταξύ άλλων, γιορτές χορού, βραδιές πιάνου, μια αυτοοργανωμένη βιβλιοθήκη, ένα

κοινωνικό ιατρείο, χώρους κοινοβιακής ζωής, καθώς και ένα συλλογικό τραπέζι σε όλο το μήκος της Ιστικλάλ. Τέλος η κοινότητα του κοινού χώρου αποτελούνταν κυρίως από μαθητές και νέους από τα γετζέκοντου, από φεμινίστριες, λεσβίες γκέι, τρανς και queer, από χούλιγκαν ποδοσφαιρικών ομάδων, από επισφαλείς εργαζόμενους και απεργούς, καθώς και από οργανωμένες πολιτικές ομαδοποιήσεις (Χάρτης 3). Ωστόσο πρέπει να τονισθεί ότι οι παραπάνω κατηγορίες της κοινωνικής και πολιτικής σύνθεσης των διαμαρτυρόμενων αναμετρήθηκαν με τα όριά τους, τροποποιήθηκαν, κλονίστηκαν και μετασχηματίστηκαν μέσα στον αναδυόμενο κοινό χώρο της κομμούνας. Η διαδικασία συγκρότησης της κοινότητας των εξεγερμένων βασίστηκε στο πλήθος των αλληλέγγυων χειρονομιών, των συναισθηματικών, επικοινωνιακών και αισθητικών αλληλοεπιδράσεων, οι οποίες αποσταθεροποίησαν τις διπολικές αντιθέσεις Κούρδος-Τούρκος, εργάτης-άνεργος, άνδρας-γυναίκα, γκέι-στρέιτ, αλεβίτης-σουνίτης, μουσουλμάνος-άθεος, κεμαλιστής-ισλαμιστής, κτλ. Κατ' αυτόν τον τρόπο, συγκροτήθηκαν ενδιάμεσες, υβριδικές κοινωνικές σχέσεις, μέσω των οποίων συγκροτήθηκε η κοινότητα του κοινού χώρου του Γκεζί.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η περίπτωση της Ιστανμπούλ, μιας αναδυόμενης παγκόσμιας πόλης, η οποία βρίσκεται στο ενδιάμεσο μεταξύ Δύσης-Ανατολής και Βορρά-Νότου καταδεικνύει τη διαθεματική διασταύρωση των ποικίλων συστημάτων εξουσίας, καταπίεσης και διακρίσεων που επιδιώκουν τον σφετερισμό και την περιφραξη του κοινού χώρου. Οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές της δημιουργικής πόλης, του εξευγενισμού, των περικλειστων κοινοτήτων, της κατεδάφισης των αυτοσχέδιων-άτυπων οικισμών και της 'Αγίας Ισλαμικής Οικογένειας' διαρκώς συμπλέκονται και παράγουν ιδιαίτερες και πρωτότυπες χωρικές στον αστικό ιστό της πόλης.

Ωστόσο, οι παραπάνω πολιτικές αμφισβητούνται έντονα από ποικίλα κοινωνικά κινήματα πόλης και ιδιαίτερα η περίπτωση της κοινωνικής εξέγερσης του πάρκου Γκεζί έκανε φανερό ότι η πιθανότητα ανάδυσης του κοινού χώρου εξαρτάται από τις διαδικασίες υβριδοποίησης και τις δυνατότητες υπέρβασης και αποσταθεροποίησης των διαιρέσεων στα πεδία του φύλου (άντρας-γυναίκα-lgbt), της φυλής (Τούρκος-Κούρδος-μειονότητες), της τάξης (εργαζόμενος-άνεργος) και της κουλτούρας. Επομένως η μελέτη της λεγόμενης κομμούνας του Γκεζί κατέδειξε ότι τα υποκείμενα, που δημιουργούν τον κοινό χώρο ως ενότητα του βιοφυσικού χώρου, του τρόπου επικοινωνίας και των κοινοτήτων, είναι εκείνα που διαρκώς αγωνίζονται ενάντια στις σχέσεις της πατριαρχίας, του εθνικισμού και του κεφαλαίου, οι όποιες επιδιώκουν να σφετεριστούν τον κοινό χώρο.

Κλείνοντας με βάση την μελέτη περίπτωσης της Ιστανμπούλ δυο είναι τα κεντρικά συμπεράσματα που είναι σημαντικό να τονιστούν. Πρώτον ο κοινός χώρος δεν

περιορίζεται μόνο στους λεγόμενους κοινούς πόρους (ανθρώπινους ή φυσικούς), αλλά για την εννοιολόγησή του είναι κρίσιμο να τοποθετούνται στο επίκεντρο της έρευνας οι κοινωνικές σχέσεις των υποκειμένων και των κοινοτήτων τους που είτε περιφράσσουν είτε παράγουν τον κοινό χώρο. Δεύτερον ισχυρίζομαι ότι για την πληρέστερη κατανόηση των πολεοδομικών και κοινωνικοχωρικών εξελίξεων είναι σημαντικό να εμπλουτιστεί η χωρική θεωρία με τις αποκαλούμενες διαθεματικές και μεταποικιακές προσεγγίσεις, οι οποίες εστιάζουν στις ενδιάμεσες-υβριδικές διαδικασίες συγκρότησης των κοινωνικών σχέσεων καθώς επίσης και στην αποκαλούμενη ‘διασταύρωση’ των ποικίλων συστημάτων εξουσίας, καταπίεσης και διακρίσεων. Το παρόν άρθρο γράφτηκε με τη φιλοδοξία να συνεισφέρει στη παραπάνω θεωρητική επεξεργασία.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Κωτσάκης, Δ. (2012) *Τρία και ένα κείμενα*, Αθήνα: Εκδόσεις Των Συναδέλφων.
- Μπριασούλη, Ε. (2003) “Τα ‘κοινά’ - πόροι συλλογικής ιδιοκτησίας και συλλογικής ευθύνης: έννοιες, προβλήματα και το ζήτημα της διαχείρισής τους”, *Αειχώρος*, 1(2): 36-57.
- Μουδούρος, Ν. (2013) “Η Τουρκία πριν και μετά το πάρκο Γκεζί: τα όρια της ηγεμονίας Ερντογάν”, *Σύγχρονα Θέματα*, 121: 18-24.
- Τσιγάρα, Μ. και Κουρμάδας Γ. (2006) “Κωνσταντινούπολη: Παράλληλες προβολές μνήμης”, στο Σταυρίδης Στ. (επ.) (2006) *Μνήμη και Εμπειρία του Χώρου*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 137-64.
- Τσαβδάρογλου, Χ. (2015) “Ο αναδυόμενος κοινός χώρος και οι διαθεματικές πολιτικές περιφραξής του στην Ελλάδα την εποχή της κρίσης”, στο Κ. Αθανασίου, Ε. Βασδέκη, Ε. Καπετανάκη, Μ. Καραγιάννη, Μ. Καψάλη, Β. Μακρυγιάννη, Φ. Μάμαλη, Ο. Πάγκαλος και Χ. Τσαβδάρογλου (επ.) (2015) *Urban Conflicts*, Θεσσαλονίκη: εργαστήριο συναντήσεις και συγκρούσεις στην πόλη, 462-75.

Ξενόγλωσση

- Aksoy, A. (2012) “Riding the storm: new Istanbul”, *City*, 16(1-2): 93-111.
- Arthur, Chr. (2002) *The New Dialectic and Marx’s Capital*, Leiden: Brill.
- Balaban, U. (2010) “The Enclosure of Urban Space and Consolidation of the Capitalist Land Regime in Turkish Cities”, *Urban Studies*, 48(10): 2162-2179.
- Beckett, K. και Herbert, S. (2010) *Banished: The New Social Control in Urban America*, Oxford: Oxford University Press.

- Bektas, A. (2013) “Crisis, City and Democracy: notes on the uprising in Turkey”, *Voices of Resistance from Occupied London*, 5: 9-19.
- Brenner, N. και Theodore, N. (2002) “Cities and the geographies of actually existing neoliberalism”, *Antipode*, 34(3): 349-379.
- Caffentzis, G. (2010) “The Future Of 'The Commons': Neoliberalism's 'Plan B' Or The Original Disaccumulation Of Capital?”, *New Formations* 69: 23-41.
- Caffentzis, G. και Federici, S. (2014) “Commons against and beyond capitalism”, *Upping the Anti: Community Development Journal* 49(1): 92-105.
- Cecik, I.T. και Gezici, F. (2009) “Gated communities leading the development on the periphery of Istanbul metropolitan area”, *ITU* 6(2): 73-97.
- Cevic, M. (2011) *Forced Evictions in Istanbul*, Brussels: Urban Economic Geography, ULB.
- Chatterton, P. (2000) “Will the real Creative City please stand up?”, *City*, 4(3): 390-397.
- Collins, P.H. (2009) *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, New York: Routledge.
- Crenshaw, K. (1991) “Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color”, *Stanford Law Review*, 43(6): 1241-1299.
- De Angelis, M. (2007) *The Beginning of History*, London: Pluto press.
- De Peuter G. και Witherford, N.D. (2010) “Commons and Cooperatives”, *Affinities: A Journal of Radical Theory, Culture, and Action*, 4(1): 30–56.
- Durmaz, B., Platt, St. και Yigitcanlar, T. (2010) “Creativity, culture tourism and place-making: Istanbul and London film industries”, *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, 4(3): 198-213.
- Enlil, Z.M. (2011) “The Neoliberal Agenda and the changing urban form of Istanbul”, *International Planning Studies*, 16(1): 5-25.
- Federici, S. (2004) *Caliban and the Witch. Women, the body and primitive accumulation*, Brooklyn NY: Autonomedia.
- Florida, R. (2002) *The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure and Everyday Life*, New York: Basic Books.
- Gürcan C.E. και Peker E. (2015) “A class analytic approach to the Gezi Park events: Challenging the ‘middle class’ myth” *Capital & Class*, 39(2): 321-343.
- Hardin, G. (1968) “The tragedy of the commons”, *Science*, 162:1243-1248.
- Hardt, M. και Negri A. (2009) *Commonwealth*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Harvey, D. (2012) *Rebel Cities: from the right to the city to the urban revolution*, London - New York: Verso.
- Hodkinson, St. (2012) “The new urban enclosures”, *City*, 16(5): 500-518.

- Holloway, J. (2010) *Crack Capitalism*, London - New York: Verso.
- Jeffrey, A., McFarlane, C. και Vasudevan, A. (2012) “Rethinking Enclosure: Space, Subjectivity and the Commons”, *Antipode*, 44(4): 1247-1267.
- Karaman, O. (2013a) “Urban Neoliberalism with Islamic Characteristics” *Urban Studies* 50(16): 3412-3427.
- Karaman, O. (2013b) “Defending Future Commons: The Gezi Experience”, *Antipode Intervention*.
- Landry, Ch. (1995) *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovators*, New York - London: Routledge.
- Lefebvre, A. (1991[1974]) *The Production of Space*, Oxford: Blackwell.
- Ley, D. (1994) “Gentrification and the politics of the new middle class”, *Environment and Planning D: Society and Space* 12: 53-74.
- Lykke, N. (2010) *Feminist Studies: A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing*, New York - London: Routledge.
- Marx, K. (1976[1867]) *Capital, Vol I*, New York: Penguin.
- McFarlane, C. (2006) “Transnational development networks: bringing development and postcolonial approaches into dialogue”, *The Geographical Journal*, 172(1): 35-49.
- Midnight Notes Collective, (1990) *The New Enclosures*, New York: Autonomedia.
- Müşterekler (2013) *We walk with rebellion and dreams in our minds, we walk with love and courage...*, διαθέσιμο στο: <http://mustereklerimiz.org/>.
- Ong, A. (2006) *Neoliberalism as Exception: Mutations in Citizenship and Sovereignty*, Durham: Duke University Press.
- Öncü, A. (2014) “Turkish Capitalist Modernity and the Gezi Revolt”, *Journal of Historical Sociology*, 27 (2): 151–176.
- Ostrom, E. (1990) *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Pasquinelli, M. (2010) “Beyond the Ruins of the Creative City: Berlin’s Factory of Culture and the Sabotage of Rent”, στο KUNSTrePUBLIK (επ.) (2010) *Skulpturenpark Berlin Zentrum*, Berlin: Verlag der Buchhandlung Walther König, 246-59.
- Peck, J. (2005) “Struggling with the Creative Class”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 29(4): 740-770.
- Robinson, J. (2011) “Cities in a World of Cities: The Comparative Gesture”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 35(1): 1-23.
- Roy, A. (2011) “Conclusion: Postcolonial Urbanism: Speed, Hysteria, Mass Dreams”, στο A. Roy και A. Ong (επ.) (2011) *Worlding Cities: Asian Experiments and the Art of Being Global*, West Sussex: Blackwell Publishing Limited.

- Sakizlioglu, B. και Uitermark, J. (2014) “The symbolic politics of gentrification. The restructuring of stigmatized neighborhoods in Amsterdam and Istanbul”, *Environment and Planning A*, 46(6): 1369-1385.
- Simone, A.M. (2004) *For the City Yet to Come: Changing African Life in Four Cities*, Durham: Duke University Press.
- Smith, N. (1996) *The New Urban Frontier: Gentrification and the revanchist city*, Oxon: Routledge.
- Stiglitz, J. (2010) *Time for a Visible Hand: Lessons from the 2008 World Financial Crisis*, Oxford: Oxford University Press.
- Tekay, C. and Ustun, Z. (2013) *A Short History of Feminism in Turkey and Feminist Resistance in Gezi*, διαθέσιμο στο: <http://zeynoustun.com/>.
- Yalcintan C.M. και Erbas E.A. (2003) “Impacts of ‘Gecekondu’ on the Electoral Geography of Istanbul”, *International Labor and Working-Class History*, 64: 91-111.

Ντοκιμαντέρ

- Azem, I. (2012) *Ecumenopolis: City Without Limits*, Production Companies, Filmförderung Hamburg Schleswig-Holstein, Kibrit Film, York Street Productions International.
- Jourdan, B. and Maeckelbergh, M. (2013) *Taksim Commune: Gezi Park and the uprising in Turkey*, διαθέσιμο στο www.globaluprisings.org.

Διαδικτυακές πηγές

- Global Power City Index 2014: <http://www.mori-m-foundation.or.jp/gpci/index.html>.
- Mori Memorial Foundation 2014: <http://www.mori-m-foundation.or.jp/gpci/index.html>.

Χαράλαμπος Τσαβδάρογλου

Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Τομέας Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Αλ. Μωραϊτίδη 10α, 54655, Θεσσαλονίκη
e-mail: [tsavdaroglou.ch\(AT\)gmail.com](mailto:tsavdaroglou.ch(AT)gmail.com)

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ
ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ
ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΟΛΓΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
ΚΑΛΛΙΩΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Γιαννακούρου Τζίνα	- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)
Καρύδης Δημήτρης	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Κοσμόπουλος Πάνος	- Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ)
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαλούτας Θωμάς	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Μαντουβάλου Μαρία	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Μελαχροινός Κώστας	- Queen Mary, University of London
Μοδινός Μιχάλης	- Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών (ΔΙΠΕ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Université de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Χαστάογλου Βίλμα	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)

αιχώρος

ΤΕΥΧΟΣ 24 | ΕΤΟΣ 2016
ISSUE | YEAR

Δέφνερ, Α.Μ., Καλλιώρας, Δ.

4

Πολεοδομία, Χωροταξία, Περιφερειακή Ανάπτυξη: Σύγχρονες Τάσεις, Νέοι Επιστήμονες

Τσαβδάρογλου, Χ.

7

Ο διεκδικούμενος Κοινός Χώρος, μεταξύ δημιουργικής πόλης και εξεγερμένης πόλης:
Η περίπτωση της Ιστανμπούλ

Ρεμπής, Ν.

27

Εντοπισμός γεωγραφικά αποκλεισμένων περιοχών και κατοίκων
της Περιφέρειας Κρήτης από το αγαθό της υγείας

Ντούρα Μ., Παπαδάκη-Μαραγκού, Η.

46

Κοινωνική δυναμική και χωρικές μεταλλάξεις: Το παράδειγμα του Μεταξουργείου

Κυριακίδης, Χ.

67

Προσεγγίζοντας τη λειτουργία του δημόσιου αστικού χώρου με γνώμονα
τις τοπικές παραμέτρους: Συγκριτική μελέτη μεταξύ Λάρισας και Nottingham

Καπιτσίνης, Ν.

86

Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στη μεταφορά επιχειρήσεων:
Συγκριτική ανάλυση της προ και μετα-κρίσης μετακίνησης των Ελληνικών επιχειρήσεων στην
Βουλγαρία.

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ

Γκιάλης Σ.

123

Λός Λαμπριανίδης, Θανάσης Καλογερέσης & Γρηγόρης Καυκαλάς (Επιμέλεια) (2016)
*Χωρική ανάπτυξη και ανθρώπινο δυναμικό:
Νέες θεωρητικές προσεγγίσεις και η εφαρμογή τους στην Ελλάδα*